

Megemlékezés a holokauszt roma áldozatairól

Békés, 2023. augusztus 3.

Tartalomjegyzék

Dr. Szilágyiné Morár Ildikó – Bevezetés, köszöntés	1
Durkó Albert – Köszöntő	3
Dr. Bódi Beáta – Köszöntő	6
Deákné Domonkos Julianna – Köszöntő	8
Sztojka Attila – Megemlékezés	9
Auschwitzi utazás beszámoló videója	13
Dr. Gulyás Klára – A roma holokauszt emlékezete	14
Dr. Kotics József – Emlékezés, identitás, közösség	22
Surman László – Áldást kérő ima	27

Magyar Pünkösdi Egyház
Országos Cigánymisszió

BÉKÉSI VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

TÁRSADALMI ESÉLYTEREMTÉSI
FŐIGAZGATÓSÁG

Köszöntjük megjelent vendégeinket
a Roma Holokausztróma Emléknapja
alkalmából tartandó megemlékezésen.

Dr. Szilágyiné Morár Ildikó

MPE Országos Cigánymisszió

hálózatfejlesztési és kommunikációs igazgató

A Cigány Világszövetség párizsi kongresszusának határozata alapján 1972. óta világszerte augusztus 2-án emlékeznek meg a holokausztróma áldozatairól. Ami 1944-ben és '45-ben a

magyar romákkal történt, az nem csupán a cigányság, hanem Magyarország tragédiája is. A múltat megváltoztatni nem lehet, de a vészterhes időkre emlékezni kell, hogy soha többé ne fordulhasson elő. Az emberi tragédiákból, az élet nehézségeiből erőt kell gyűjtenünk, hogy erősítsük az összetartozást.

Ezért szervezi meg évről évre közösen a Magyar Pünkösdi Egyház Országos Cigánymisszió, Békés Város Önkormányzata és a Cigány Módszertani és Kutató Központ a holokausztróma emléknapját. Köszönjük, hogy elfogadták meghívásunkat és együtt emlékezhetünk.

Az emléknapon külön tisztelettel köszöntöm:

- Sztojka Attila roma ügyekért felelős kormánybiztost, országgyűlési képviselőt;
- a Békés Vármegyei Kormányhivatal képviselőjében dr. Bódi Beáta igazgató asszonyt;
- Szegedi Balázst, a Békés Vármegyei Önkormányzat alelnökét;
- Mucsi Andrást, a Békés Vármegyei Önkormányzat képviselőjét;
- Deákné Domonkos Juliannát, Békés Város kulturális tanácsnokát;
- Tárnok Lászlónét, Békés Város jegyzőjét;
- Karácson Zoltánt, a Békés Megyei Roma Nemzetiségi Önkormányzat képviselőjét;
- Dr. Gulyás Klárát, a Sárospataki Református Teológiai Akadémia főiskolai adjunktusát;
- Dr. Kotics Józsefet, a Miskolci Egyetem docensét;
- Durkó Albertet, a Magyar Pümkösi Egyház Országos Cigánymisszió vezetőjét;
- Surman László missziós főigazgatót, a Cigány Módszertani és Kutató Központ igazgatóját.
- Emellett a jelenlévő képviselőket, egyesületek, intézmények, gyülekezetek vezetőit, misszióink munkatársait, a sajtó képviselőit és minden megjelent kedves vendégünket.

Rendezvényünk kezdetén kérem, a misszió zenei szolgálóinak közreműködésével, hallgassuk és énekeljük a magyar, illetve a cigány himnusz.

Dr. Szilágyiné Morár Ildikó

A házigazda Magyar Pünkösdi Egyház Országos Cigánymisszió nevében felkérem Durkó Albert misszióvezetőt, köszöntse a résztvevőket.

Durkó Albert

MPE Országos Cigánymisszió
misszióvezető

Miért?

Amikor találkozunk az élet nyomorúságával, az emberi lét kegyetlenségével, az értelmetlen halállal, a gonoszság mélységeivel, feltolul a megválaszolhatatlan kérdés: „De miért?” Miért engedi meg az Isten? Miért némák és mellé nézők a jóra való emberek is? Miért lett a holokausztot, a népirtást szinte tökélyre vivő náci Németország Európa legerősebb gazdasága, egyik leggazdagabb országa? Miért? Sokszor felteszem ezt a kérdést

magamnak is, a választ azonban nem tudom. Azt tudom, hogy Isten szeretetét, kegyelmét és az evangéliumban rejlő erejét meg kell ismernie minden embernek, mert mi – bárhogya akarjuk is – nem tudjuk megjavítani magunkat, nem tudunk megjavítani a másikat, és nem tudjuk megjavítani a társadalmunkat sem, bármilyen régi vagy új izmusok kerülnek is előtérbe. Megváltozni egyedül csak Jézus Krisztus által lehetséges.

A zsidó nép Krisztus után 70-ben, a templom lerombolása után megszűnt létezni, és a világ szinte minden tájára szétszórattak, diaszpórákban élték az életüket és hitüket. Úgy tűnt, hogy soha vissza nem térhetnek az ígért földjére, amelyet Isten megígért nekik. Aztán jött a holokauszt, és ez még inkább szertefoszlattott minden álmot, hogy valaha is visszatérhessenek az ő földjükre. De talán éppen ez a momentum volt az, hogy 1948. május 14-én kikiáltották a modern Izrael állam létrejöttét.

A Biblia egyik próféciaja arról szól, hogy Isten összegyűjti az ő népét, összegyűjti a maradékot, és beviszi, visszaviszi arra a földre, amelyet ő megígért nekik, és nagyon sok prófécia, nagyon sok próféta beszélt erről, hogy Isten az ő népét nem fogja elhagyni a legnagyobb nyomorúságban is, visszahozza a maradékot, és ez a föld be fog népesülni, és ez a föld telve lesz Isten dicsőségével. Tanúi lehetünk annak, hogy Jeruzsálem él, hogy Izrael él, hogy Izrael állam létezik, erős, és Isten beváltotta az ő ígértét, és egy olyan államban élhetnek, amelyet Isten az őseiknek adott a bibliai időkben már.

A cigányságnak nincs ilyen ígérete, a cigányságnak nincs hazája. A cigányság is szétszóratott nép, a világ minden táján megtalálhatók, és ők is áldozatai lettek az ideológiai náci népiirtásnak. De ezekben az időkben elindult valami hatalmas változás. Isten hatalmas módon hajol le a cigány néphez, változtatja meg őket azáltal, hogy az életükbe költözik,

és más emberekké válnak. A lenézettek, a megvetettek, a különböző bűnökben vergődő emberek Istenre találnak és célt kapnak az életükbe.

Egyik kedves barátom, Makai Péter, Erdélyben élő református lelkész, volt szociális és munkaügyi államtitkár a román kormányban, tegnap éjjel írt egy levelet, egy üzenetet nekem, és kértem, hogy hadd olvashassam el ezt az üzenetet. Egy rövid üzenet csupán, és megadta az engedélyt, egyben köszönti szeretettel a résztvevőket, különösen kormánybiztos urat. Az üzenete pedig így szólt:

„Drága Testvérem! A hétvégén a roma párt erdélyi nagygyűlésén vettem részt Kolozsváron. Döbbenetes volt látni, tapasztalni – mint Bálám csodálta Izrael sátrait – a jól szervezett, öntudatos, több mint 400 képviselőt felvonultató küldöttgyűlést. Azt hiszem, az erdélyi-romániai cigányság öntudatra ébredésének egyik pillanatát kaptam ajándékba. Ugyanakkor éreztem a veszélyt, hogy a többségi nemzethez tartozás, hasonulás vágya mennyire gyorsan magával ragadhatja őket, mint Izraelt Moáb kecsegtető életstílusa.”

A roma holokauszt arra is emlékeztet, hogy egy nemzet hamvaiból Isten nem egy új népet, hanem egy újjászületett népet akar teremteni. És igen, ez az én hitem és ez az én vágyam is. Ez a küldetésem, hogy Isten a roma népből egy újjászületett népet fog támasztani. Hiszek a cigányok ébredésében. Hiszek abban, hogy a cigányok Krisztushoz fordulnak. Hiszem, hogy a cigányok elsők lesznek és nem utolsók. Hiszem, hogy a cigány nemzet, mint nemzet, Krisztus tanítványává válik, Krisztus tanítványaiává lesznek, és hiszem, hogy olyan példák lesznek a társadalomban, amely átformálja a társadalmat is, és rajtuk keresztül Isten sokféle bölcsességét, szeretetét és kegyelmét tapasztalhatjuk meg az elkövetkezendő időkben.

Isten nagyon áldja meg minden cigány testvéremet, barátomat, és a nem cigányokat is, hiszen együtt megyünk ezen az úton, és kívánom, hogy ez az emlékezés több legyen annál, minthogy emlékezzünk, hanem

Istennek a jelenléte, áldása is legyen itt mindannyiunkon, és a küldetésünket végezzük el, és vigyük végbe az ő neve dicsőségére.

Isten áldjon meg mindenkit! Köszönöm!

Dr. Szilágyiné Morár Ildikó

Köszönjük szépen.

Békés vármegye képviselőjében felkérem dr. Bódi Beáta igazgató asszonyt tartsa meg köszöntőjét.

Dr. Bódi Beáta

Békés Vármegyei Kormányhivatal
igazgató

Tisztelt Kormánybiztos Úr! Tisztelt Elnök
Úr! Tisztelt Emlékező Közösség,
Békésiek, Megjelentek!

A Békés Vármegyei Kormányhivatal és dr. Takács Árpád főispán úr nevében, őszinte tisztelettel és nagyrabecsüléssel köszöntöm önöket a Magyar Pünkösdi Egyház Országos Cigánymisszió, Békés Város Önkormányzata, illetve a Cigány Módszertani és Kutató Központ által a Roma Holokauszt Áldozatainak Emléknapja alkalmából rendezett emlékűnnepségen.

Fájdalmas évforduló és az egekbe hallatszó néma kiáltás, mementó a mai nap. A Parajmos emléknapja. 79 esztendővel ezelőtt ugyanis egy gyilkos eszmének, a vérzivataros XX. század egyik legembertelenebb totalitárius diktatúrájának köszönhetően innen Békésről is több cigány nemzetiségű magyar honfitársunkat hurcolták el, akik soha többé nem térhettek haza otthonukba, szeretteik, családjuk körébe. Itt és most rájuk emlékezünk. Emlékük az idő távlatából is velőt rázó sikoly, néma

kiáltás, s bennünket, az utókort arra kötelez, hogy ilyen borzalom és szörnyűség, értelmetlen pusztítás, szenvedés soha többé ne fordulhasson elő a történelem során. Mert, ahogy John Donne angol költő is fogalmazott: *„Senki sem különálló sziget; minden ember a kontinens része, a szárazföld egy darabja; ha egy göröngyöt mos el a tenger, Európa lesz kevesebb, éppúgy, mintha egy hegyfokot mosna el, vagy barátaid házát, vagy a te birtokod; minden halállal én leszek kevesebb, mert egy vagyok az emberiséggel...”*.

Minden cigány honfitársunk embertelen, értelmetlen, kegyetlen halálával szeretett szűkebb pátriánk, a többnemzetiségű és sokszínű, befogadó Békés vármegye, a közösség lesz szegényebb, kevesebb. Hiszen ahogy Hemingway öntötte szavakba: *„Az ember nem arra született, hogy legyőzzék. (...) Az embert el lehet pusztítani, de nem lehet legyőzni.”* Ékes bizonyítéka ennek a békési, Békés vármegyei roma közösség, s jelesül ez a mai nap, mert noha egy ordas eszme következtében a világtörténelem egyik legszörnyűbb genocídiuma áldozataivá váltak sokan, az élet újfent diadalt aratott a halál felett, a világosság győzött a siralom és a sötétség, az emlékezés pedig a feledés és a felejtés homálya felett. Ebben bízva, sosem feledve, de a gyászban megbékélve és emlékezve hajtsunk fejet az áldozatok emléke előtt.

Köszönöm szépen a figyelmet.

Dr. Szilágyiné Morár Ildikó

Köszönöm szépen igazgató asszony szavait.

Békés Város képviselőjében felkérem Deákné Domonkos Julianna tanácsnok asszonyt, hogy köszöntse önöket.

Deákné Domonkos Julianna

Békés Város Önkormányzata

kulturális tanácsnok

Tisztelt Kormánybiztos Úr! Tisztelt Igazgatóasszony! Jegyző Asszony! Tisztelt Alelnök Úr! Tisztelt Misszióvezető Úr! Főigazgató Úr! Tisztelt Emlékezők, kedves Vendégeink!

A mai nap azok közé az emléknapok közé tartozik, amelyek a magyar és az európai történelem egyik felülmúlhatatlan szégyenével, a nácizmus térhódításával és következményeivel szembesít minket. Ezerszer feltesszük a kérdést: „Miként fordulhatott elő, hogyan juthattunk el odáig, hogy honfitársaink százezreit fosszák meg méltóságuktól, s a pusztulás poklába küldjék őket?” Ma megállunk egy pillanatra. Megállunk, hogy gyászoljunk és emlékezetünkben hordozzuk azt a több ezer roma férfit, nőt és gyermeket, akiket a második világháborúban brutális és értelmetlen módon meggyilkoltak. Az áldozatok számáról nincsenek pontos adatok, hiszen sokukat nyilvántartás nélkül gyilkoltak meg. A történészek 200 ezer és 2 millió közé becsülik számukat. A vértanúság arra int minden tisztességes és jó szándékú embert, hogy ez a szégyen soha többé ne történhessen meg. Hajtsunk ma fejet mindannyian az áldozatok előtt, akiket soha nem felejtünk el.

A kirekesztés kevesebbé, az egymásnak megadott kölcsönös tisztelet gazdagabbá tesz mindannyiunkat. Az egymás iránt érzett tisztelet lehet az egyetlen kulcs, mely kaput nyithat számunkra. Közös múltunk szégyenéből és fájdalmából is új világot formálhatunk. A tisztelet mindenkit megillet. Mindenkit, akiben megvan az emberség és a jóra való hajlam. Mindenkit, akinek az emberi élet és a szabadság egyaránt szent és meg nem kérdőjelezhető érték. Mindenkit, aki maga is tiszteletben tartja mások szabadságát, emberi jogait, emberi

méltóságát. A mai emlékülésen a sok ismert és még több ismeretlen áldozatra emlékezünk, és nem feledjük azokat, akik áldozatul estek a történelem kegyetlen erőinek, de azokat sem, akik túléltek a szörnyűségeket. Kérem, adózzunk ma közösen emlékük előtt.

Köszönöm szépen.

Dr. Szilágyiné Morár Ildikó

Köszönjük szépen.

A megemlékezésre tisztelettel felkérem Sztojka Attila kormánybiztos urat.

Sztojka Attila

roma ügyekért felelős kormánybiztos
országgyűlési képviselő

Tisztelt megemlékező Közösség!

Örömmel tettem eleget a meghívásnak, de mégis fájdalommal érkeztem, és ez a fájdalom a történelmünk olyan gyalázatos eseményéről való megemlékezés miatt van, amelyet ma józan gondolkodással azt kell, hogy mondjunk, nem is lett volna szabad, hogy megtörténjen. Mégis megtörtént. És amikor a megtörténtről kell beszélnünk, akkor valójában meg kell állnunk. Sőt, azt is mondhatom, hogy a megemlékezés az erről kell, hogy szóljon, hogy a napi forgatagban, a napi feladatvégzésben megállunk egy pillanatra, és emlékezünk arra az eseményre és cselekményre, amely fekete foltot rakott a XX. századra – jogosan, mert istentelen cselekmény volt – de mégis megtörtént. És amikor megtörténtről beszélünk, akkor felvetődik bennünk az a kérdés is, hogy vajon elfajulhat-e a világ odáig, hogy ember ember ellen támad. Hiszen ez történt: ember ember ellen támadt.

Hogyan lehetett a világ annyira közönyös, vagy akár gyarló, hogy más ember a másik fölé helyezi a saját életét. Miért gondolhatta azt, hogy az ő élete az többet érhet, mint a romáé, a zsidóé és mindenki másé, aki másképp gondolkodik.

Amikor erre a kérdésre igyekszünk választ találni, akkor a történelemben kicsit el kell, hogy mélyüljünk. Hiszen, ha holokausztról beszélünk, akkor mindenkinek az a kép villan elő, amely Auschwitzról és azokról a lágerekről szól, amely embertelen körülményeket és azt is mondhatjuk, hogy haláltáborokat jelentett az emberiség számára. De mégis látni kell azt az utat, ami oda vezetett, amely feljogosítottá tette az embereket arra, hogy embereket embertelen helyzetbe sodorjon és helyezzen. Több mint negyven év folyamatáról beszélhetünk, hiszen '44. augusztus 2-a az a jéghegy csúcsa, az emberietlenségnek, az embertelenségnek a csúcsa volt. Több mint negyven év folyamata volt az, amely elvitte az emberiséget arra a csúcsra, amely ember ember elleni támadást jelenthetett. Negyven év folyamata volt az, amely olyan cselekményekre adhatott alapot, amelynek köszönhetően – és a „köszönhetően”-t idézőjelbe rakom, inkább pontosítani kellene: következményeként – ma itt vagyunk és emlékezünk. Az a fajta gyűlöletbeszéd, az a fajta megbélyegzés, amely a XX. század fordulópontján, vagy forduló évében elindult Németországban, az volt a lökete.

Ekkor merül fel mindnyájunkban, hogy vajon nem voltak igaz emberek? Nem voltak olyanok, akik már a csírájában elfojthatták volna? És tudják, amikor ezen elgondolkodunk, akkor rájövünk arra, hogy mi az emberiségnek a legnagyobb ellensége. A legnagyobb ellensége a szeretethiány, valamint a közöny. A közöny, amely arról szól, hogy nem az én dolgom, nem az én felelősségem. A közöny az, amely elfordítja az embert a másik embertől. Pedig jól tudjuk: Isten azért adott társat, hogy ne egyedül maradjunk. Mégis, a XX. század tragédiája tornyosulhatott.

És amikor a XX. század tragédiájáról megemlékezünk, akkor látnunk kell azt is, hogy mi a mi dolgunk ebben az egészben. A dolgunk nem kisebb, mint hangot adunk annak, amely az odavezető útnak akár csak egyetlen egy követ jelentheti. Mert a tragédiákat úgy tudjuk elkerülni, ha igaz emberként viselkedünk, ha igaz emberként és a Jóisten által adott utat mutatva egyértelművé tesszük mindenki számára. Amikor felemeljük a szavunkat a stigmatizálással szemben. Amikor felemeljük a szavunkat az ellen, hogy bizonyos élethelyzeteket etnicizálunk, mert a tragédia és a zsákutca ott kezdődik, amikor élethelyzetekben etnicizálási folyamatokat indítunk el. Napjainkban is láthatóak olyan közbeszédék, amelyek ártóak, ártóak a roma közösségnek. Gondoljunk csak bele, amelyet sok esetben roma politikusok tesznek és végeznek. Ártanak és károsítják a roma ügyet.

Amikor ezekről beszélünk, akkor a felelősség is szóba kell, hogy kerüljön. Vajon megengedhető-e az, hogy egy roma közösséget, egy roma érdekképviselőt akár bárki azzal minősítse, hogy sóval kell behinteni és föl kell szántani. Lehet-e engedni azt, hogy emberek, politikusok minősítsék a roma közösséget, vagy annak az érdekképviselőjét, és lealacsonyítsák, és azt mondassák, hogy a pörköltfőzéshez értenek. Vajon nem arról szól az egész dolog, hogy a közösségi alapot, a közösségi szemléletet bontsák meg? Vajon nem azzal kezdődött a holokauszt maga, hogy embert ember ellen fordítottak? Vajon nem azzal kezdődött, hogy megbélyegeztek? De igen. A történelem rávilágított nekünk erre, és mégis azt látjuk, hogy felelőtlen mondatokkal, ártó szavakkal akár meg is alapozhatják azt a tragédiához vezető utat, amely a végén a holokausztot jelentette.

Az a jó, hogy mindig vannak igaz emberek, mindig vannak olyan emberek, akik kiállnak az igazért, akik felemelik szavukat és azt mondják, hogy állj! Állj! – a sértésért! Állj! – a bántásért, és a mi dolgunk valójában ez. És való igaz, a történelemből nekünk tanulni kell, meg kell tanulnunk

azt, hogy a legkisebb csíráját is fel kell számolni és ki kell tépni a szívekből. Mert valójában minden a szívekben kezdődik. A szívekben kezdődik és sajnálatosan a tettekben nyilvánul meg a negatív. De mennyivel könnyebb lett volna, ha a szívekben jó és békeesség indul el. Mennyivel jobb világ lett volna, vagy lehetne. A holokauszt azt mutatja meg, hogy a gyász mindenkit érintett és mindenkit érint. De vajon a gyászt meddig kell hordoznunk? Feltehetjük ezt a kérdést is. Egy életen át kell hordoznunk, mert a szívünkben benne van. De a gyász azért van, hogy minden esetben emlékeztessen minket. Emlékeztessen arra, hogy mi a mi dolgunk, és valóban erőt kell meríteni ebből. Erőt kell meríteni azért, hogy a tragédiákat elkerüljük, és a tragédiákat bizonyos szavakkal el lehet kezdeni elkerülni. Ezek az elkerülések azzal kezdődnek, hogy hitet gyakorolunk. Hiszünk a Jóistenben, hiszünk magunkban, hiszünk az embertársunkban. S a hit bizalommá válik, és hogyha bízunk, akkor elkezdünk szeretni, és ha szeretünk, a tisztelet vele fog járni, és ha tisztelünk, megbecsüljük. Meg kell becsülnünk egymást, roma és nem roma ember egyaránt. Figyelnünk kell a szavakra, mert ereje van: pozitív és negatív. A Jóisten megadta azt nekünk, ezt a képességet, hogy tudjuk használni. A világot azzal tudjuk könnyebbé tenni, ha a szavainkra figyelünk.

Én azt kívánom, hogy az elhunytaknak és a hozzátartozóiknak is békeesség legyen a szívükben. Azt kívánom magunknak, hogy a szeretet, a szeretet lángja lobogjon a mi szívünkben. A mai napon az elhunytakért gyúlt meg egy gyertya, emlékeztetve minket a tragédiára. De kilépve ezen az ajtón, ez a gyertya a szeretet jelképévé kell, hogy váljon a mi szívünkben.

Isten áldja önöket! Köszönöm, hogy meghallgattak.

Dr. Szilágyiné Morár Ildikó

Köszönjük szépen kormánybiztos úr megemlékező gondolatait.

Az emlékezés jegyében a tavalyi évben a misszió több munkatársa kapott lehetőséget arra, hogy elutazzon a népirtás helyszínére, az auschwitz-birkenai táborba. Az utazás során átélt élmények segítettek és segítenek abban, hogy sose feledkezzünk meg az áldozatokról, és ne feledjük el a velük történt borzalmakat. Itt a helye most ezt az utazást feleleveníteni a következő filmben, melyet a misszió kommunikációs munkatársai készítettek.

A film megtekinthető itt: <https://youtu.be/aiQDubV7YNk>

Előadásaink következnek. A megemlékezésünk előadói: dr. Gulyás Klára adjunktus asszony, aki A roma holokauszt emlékezete címmel tartja meg előadását, valamint dr. Kotics József tanár úr, az ő előadásának címe Emlékezés, identitás, közösség.

Tisztelettel felkérem őket az előadásuk megtartására.

Dr. Gulyás Klára

Sárospataki Református Teológiai Akadémia
főiskolai adjunktus

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Tisztelt Emlékezők!

Nehéz dolga van annak az előadónak, akit arra kérnek fel, hogy egy roma holokausztról megemlékezésként

tudományos előadást tartson. Ugyanakkor éppen az ilyen emlékezeti napok lehetnek alkalmasak arra, hogy egy tudományosan megalapozott felvetést követően kialakuljon a résztvevők körében egy diskurzus, amely képes megerősíteni a jelenlévőkben az elhatározást, hogy a roma holokausztról emlékezetpolitika megteremtése, a köztudatban történő beágyazottságának mélyítése csak közös cselekvéssel tud hatékony lenni, amelynek egyik eszköze például a mai közösségi megemlékezés megszervezése. Előadásomban a Holokausztról Központ felkérésére és jelenleg megjelenés alatt álló tanulmányom összefoglalására teszek kísérletet. A tanulmányban a roma holokausztról emlékezetének hazai gyakorlatával foglalkozom. Fontos kiemelni, hogy antropológusként nem a Poraimos történelmi eseményeinek elemzésével foglalkoztam, hanem azzal, hogy a hazai roma holokausztról emlékezetének gyakorlata egészen máig, milyen jellemzőkkel írható le.

Mielőtt rátérnék a hazai roma holokausztról emlékezetének jelenlegi gyakorlatára, szükséges röviden kitérnünk megjelenésének kezdeti időszakára. A közbeszédben történő megjelenésével kapcsolatban már az 1950-es évekből is találunk emlényomokat. Amely szorosan összefügg a roma emancipációs mozgalom megszületésével. Ennek egyik korai mérföldköve volt a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségének megalakulása és tevékenysége. Megalakulásával az 1950-es években egy ideig úgy tűnt, hogy az együttélés hazai szocialista

modellje a roma kulturális önszerveződésre épül. A politikai elit azonban hamar megszüntette a szövetséget, az 1961-es párthatározat pedig kimondta, hogy a cigányság bizonyos néprajzi sajátosságai ellenére sem alkot nemzeti közösséget.

A párthatározatot követő csendet az 1970-es években a roma értelmiségiek aktív szerepvállalása törte meg, és indította el útján a roma emancipációs mozgalmat, amelynek a holokauszt emlékezete kiemelt szerepet kapott. A mozgalom indítása az 1971-es első roma világkongresszusra datálható. Az ott megalakult háborús bűnökkel foglalkozó bizottság feladata az volt, hogy az elfelejtett roma holokauszt tényét a nyilvánossággal megismertesse. Ugyanakkor a hazai romák társadalmi megítélése, helyzete és lehetőségei nem, vagy csekély mértékben változtak. Vagyis a szocialista korszakban nem voltak adottak azok a társadalmi keretek, amelyben a roma holokauszt emlékezete közbeszéddé válhatott volna. Sem a nürnbergi tárgyalások kapcsán, sem a holokauszt áldozatok kárpótlásakor nem történt meg a romák üldöztetésének nyilvános elismerése. Így a Poraimos emlékezetének tabusítása a nyolcvanas évek végén kezdett oldódni, és a 90-es évek elején vált a hivatalos emlékezetpolitika részévé. Ennek talán legjellegzetesebb megnyilvánulása az emlékmű állítás volt. Az első roma holokauszt emlékmű végül Nagykanizsán épült 1996-ban, a hivatalos megemlékezéseket pedig ott, illetve Budapesten, eleinte a parlament előtt, majd 2006-tól a Nehru parton felavatott emlékmű előtt tartják. Magyarországon az első roma holokauszt emléktáblát még a Kádár-korszakban, a Vas vármegyei Torony községben emelték 1984-ben, a deportálás 40 éves évfordulóján.

A kilencvenes évek elejétől a magukat polgárjogi értékeket valló civilként azonosító roma értelmiségiek kezdtek el megemlékezéseket szervezni. Ennek a roma tömörülésnek eltökélt szándéka volt az, hogy egy olyan elnevezést találjon, amely elkerüli az etnicizálást, ám a zsidó

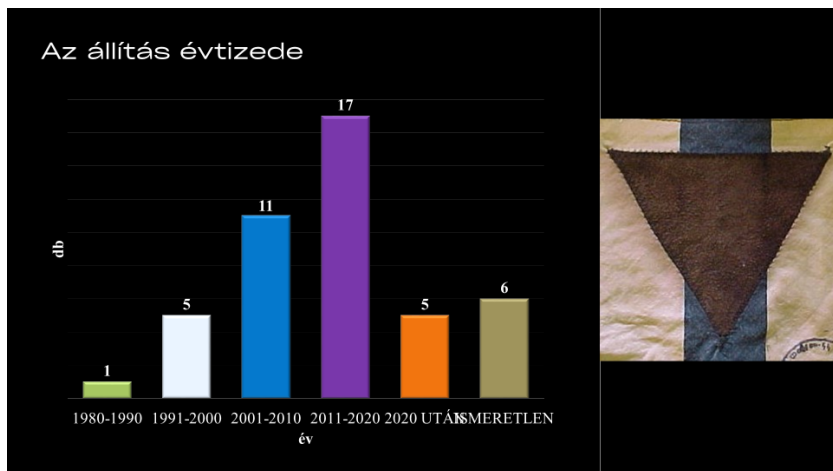
és a roma holokausztot megkülönbözteti egymástól. Így vált végül a Poraimos kifejezés a roma holokauszt romani nyelvű megfelelőjévé. A jelenlegi roma értelmiségiek, nemzetiségi önkormányzatok, civil szervezetek és különböző egyházi felekezetekhez tartozó cigánymissziók tevékenységében a Poraimos emlékezetének megjelenéséhez döntően hozzájárult az is, hogy 2012-ben az akkori Emberi Erőforrások Minisztériuma által meghirdetésre kerülő, roma kultúrát támogató pályázatban 2015-től kötelező a rendezvények közül legalább egy alkalommal roma holokauszt megemlékezést szervezni.

A mai rendelkezésre álló információk szerint Magyarországon a roma holokausztra való köztéri emlékezés 39 település 45 emlékezeti helyén valósulhat meg. Az alábbi diagram azt mutatja meg, hogy a köztéri reprezentációnak milyen típusai lehettek fel.

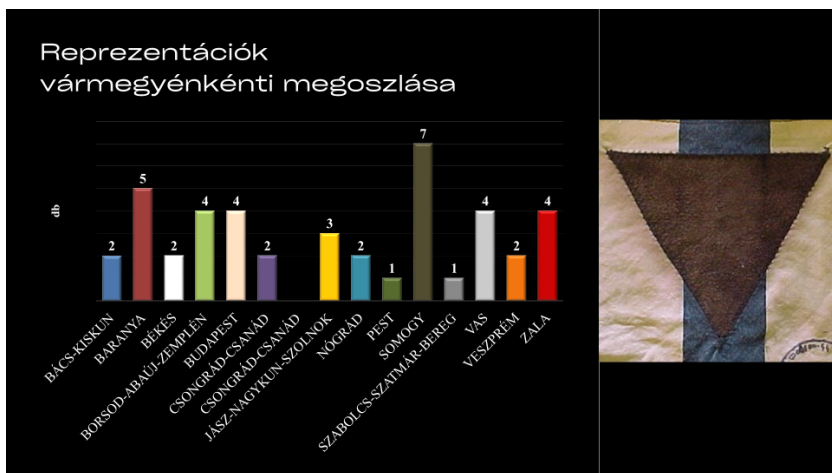

Bogdán László és kutatótársai a roma köztéri reprezentációkra kiterjedő beszámolója alapján abban látják a költségkímélő reprezentációk túlsúlyát, hogy az állítók erőforrás hiánya igen jelentős szerepet játszik abban, hogy milyen típusú reprezentáció valósulhat meg egy lokális térben, így nem meglepő, hogy leginkább az emléktáblák állítása a domináns.

Döntő jelentőségű az is, hogy a roma holokausz reprezentációk mikor kerültek felállításra. Az alábbi diagram egyértelművé teszi, hogy a rendszerváltást megelőzően erre – egyetlen alkalmat kivéve – nem került sor.

Később, az állam-szocialista időszakban, miután a romákat nem tekintették nemzetiségnek, nem volt reális esélye roma holokausz emlékmű felállításának. Majd a rendszerváltást követően azonban a roma értelmiségiek több helyen is elérték, hogy emlékművet, emléktáblát állítsanak. A legtöbb emlékezeti hely a Dunántúlon található, amely a romák második világháborúban történt üldöztetésének területi sajátosságaival magyarázható.

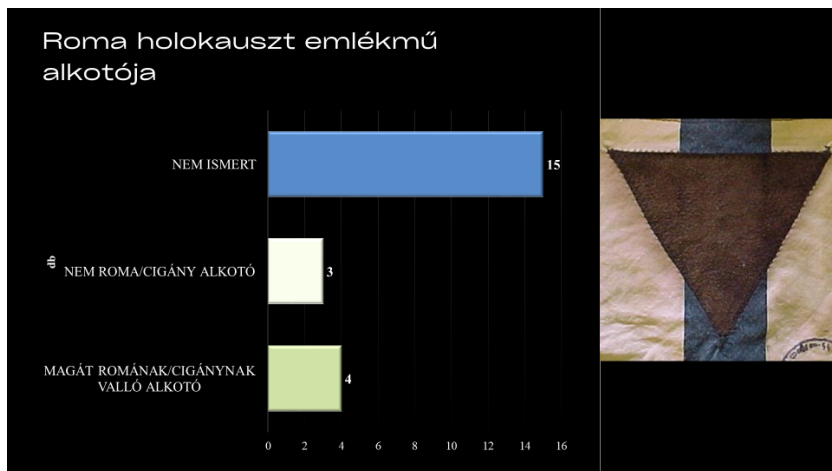

Fontos kiemelni, hogy mára egyre több olyan emlékhely jön létre Magyarországon, ahol nem feltétlenül a helyi áldozatokra való emlékezés motiválja az emlékműállítást, hanem a roma holokauszt összes áldozatára kívánnak emlékezni.

Fontos annak megismerése is, hogy kik azok, akik az emlékmű állítást kezdeményezik egy lokális térben. Az alábbi diagramon azt látjuk, hogy kulcsszerepet játszanak a köztéri reprezentációban a roma nemzetiségi önkormányzatok és civil szervezetek.

Az alkotók etnikai hovatartozása értelemszerűen nem jelenik meg magán a reprezentáción. Erre csak a sajtóbeszámolók alapján, az abban megjelent önbevallás alapján következtethettem.

Emiatt a diagramon megjelenő adatok fenntartással kezelendők. Az talán még így is kijelenthető, hogy a reprezentáció megalakulásában a származás artikulálását nem tekintik fontosnak. A feliratok nyelve és szövege az emlékezés fontos összetevőit jelenítik meg. Az alábbi ábrán azt látjuk, hogy a feliratok túlnyomó része magyar nyelvű.

Hat olyan reprezentációt találtam, ahol romani vagy beás nyelven is van felirat, olyan emlékmű vagy emléktábla nincs, amely csak cigány nyelvű lenne. Miután a tanulmány során az előállításra került adatbázis úgy tudott csak összeállni, hogy nem volt lehetőségem az összes emlékezeti hely személyes felkeresésére, így igen magas azoknak a helyeknek a száma, ahol a rendelkezésre álló információk alapján nem lehet megítélni, hogy a közterület mely részén kerültek felállításra az emlékművek vagy emléktáblák.

Az írásos beszámolók alapján hét esetben az emlékezeti hely a település központi részén található, a legtöbb esetben a helyi roma közösséghez kapcsolódó, vagy a helyi holokauszt eseményeivel összefüggésbe hozható területeken, helyi temetőken, egyházi területeken, vasútállomásokon és zsidó közösségekhez tartozó területeken kerülnek felállításra.

A megemlékezésen elhangzó beszédek narratológiai elemzésére nem vállalkozhattam, azonban két néhány jellegzetesség mégis kirajzolódik. Alapvetően két típus figyelhető meg: ahol a roma holokauszt egy politikai, aktuálpolitikai diskurzus keretein belül kerül értelmezésre, és amikor az aktuálpolitikai felhangoktól mentes emlékezést akarnak a

szervezők, mert az szerintük sérti a roma holokausztra való emlékezés méltóságát. Vidra Zsuzsa egy korábbi tanulmányában jellegzetes eltéréseket észlelt az eltérő politikai táborokhoz tartozók roma holokausztot megjelenítő narratíváiban. Ezek a különbségek ma is markánsan megjelennek a politikai közbeszédben. Az emlékező beszédek fő hívószavai az emlékezés és az emlékeztetés gondolatkörére épül. A 2010-es évektől a romák elleni sorozatgyilkosság is részévé válik a roma politikai közgondolkodásnak. A roma holokauszt megemlékezésen jól kirajzolódik azok köre, akik szót kapnak. Elsődlegesen a helyi, a megyei és országos roma nemzetiségi önkormányzatok delegáltjai, vagy roma civil szervezetek képviselői, ugyanakkor szinte minden esetben beszédet mond a helyi önkormányzat egyik prominense, megyei és országos vezetők.

A tanulmány eredményeinek rövid összefoglalása után fontos megemlítenem, hogy a kapott eredmények leginkább arra hívják fel a figyelmet, mind a szakmai és személyes életemben is, hogy a roma holokauszt közelmúltbeli és jelenlegi emlékezeti gyakorlata, vagy emlékezeti helyeinek szisztematikus, módszertanilag is megalapozott összegyűjtése nem történt meg Magyarországon. Az említett tanulmányom terjedelmi korlátok és egy szisztematikusan végzett kutatás hiánya miatt nem alkalmas arra, hogy ezt az űrt pótolni tudja. Azonban arra alkalmas volt, hogy megfogalmazódjon az a kutatói elhatározásom, hogy a 2024-es évben, egy módszertanilag is megalapozott kutatás részeként feltárjuk a megemlékezések gyakorlatát, és annak részeként elkészítésre kerüljön egy olyan interaktív térkép, amely országos szinten mutatja be a magyarországi roma holokauszt emlékezeti helyeit, és rendszeres működtetésével információt adjon számunkra a megemlékezések helyszíneiről és időpontjairól.

Bízom benne, hogy mind a jövőbeli tervezett kutatással, mind a mostani és jövőbeli roma holokauszt megemlékezések szervezésével és az azokon történő részvétellel az emlékezni muszáj, az emlékeztetni muszáj erkölcsi parancsához köthetően, közösen tudjuk kifejezni a társadalom egésze számára a roma holokausztra való emlékezés kiemelt fontosságát.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.

Dr. Kotics József

Miskolci Egyetem
docens

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Az ember sem a személyes életében, sem a társadalmi mivoltában nem létezhet emlékezés nélkül. Én kulturális antropológusként sokat foglalkoztam azzal, hogy a különböző kultúrák – a régiek, a középkorban és a maiak – hogyan működtetik az emlékezetet. Egy tapasztalat biztos, rendkívül sokféle módon, de nincs kultúra, ahol nincs emlékezés. Az emlékezés hozza be a múltat a jelenbe, ez köti össze a világunkat, a múltunkat a jelenrel. Nyilván hosszan lehetne erről tudományosan beszélni, de én, ha megengedik, ha nem is tépem el a papíromat, de inkább a roma holokauszthoz kapcsolódóan fogalmaznék meg néhány olyan gondolatot, ami az előadásom címében is szerepel.

Emlékezés, identitás, közösség. Ez megint arra utal, amiről az előbb beszéltem, hogy jól lehet, tudjuk, hogy emlékei csak személyes embernek lehetnek. A kollektív emlékezés, vagy, ahogy a kutatók ezt hívják, a kulturális emlékezet, az egy létrehozott valami. Az ember társadalmi lény voltából következik, hogy nem pusztán a személyes vagy

a családi emlékezetre hagyatkozik, és ez nyilvánvalóan erősen összefügg az identitás és a közösség problematikájával. Csakhogy egy kicsit hosszabb, vagy egy távolabbi múltba is nézzünk, kétféle emlékezet van, ami a kollektív emlékezetet illeti. A régi korok a mitikus emlékezetre építették a múlthoz való viszonyukat. Ennek rendkívül fontos összetevője volt, hogy bátran felejtettek. A régi korok a múltból csak azt hozták be, ami megalapozta az értékelségeiket, ami az erkölcsiségüket, és így tovább, és így tovább. Tehát szelektív a múlthoz való viszony, de egyébként a misztérium megélése révén a vallási emlékezet is ehhez a klasszikus, mitikus típushoz sorolódik, és szemben van a modernitás által létrehozott történelmi emlékezettel. A történelem nem felejt. A történelem mindent felír, de mindenre nem lehet emlékezni. Ugye? Tehát az emlékezés kénytelenül szelektív jellegű, kénytelen választani a múlt eseményeiből. Gyakorlatilag, amit a múltból meg akarunk őrizni, azt nem a múlt mondja meg. Mindig a jelen mondja meg, hogy mit őrzünk meg. Lásd: róma holokausztróma. Harminc évig nem emlékezett rá senki. Erre még egy gondolat erejéig vissza fogok térni, bár az előadásban már nem szerettem volna a róma holokausztról részletesen beszélni. De itt az van, hogy az emberi közösség eldönti, hogy mire akar emlékezni, mit nem akar elfelejteni. Ha logikusan gondolkodunk, a tragikus eseményeket az ember a saját életéből is ki akarja iktatni, el akarja távolítani, de a közösségek nem tehetik meg, hogy nem emlékeznek a traumára.

Erről szeretnék beszélni, hogy miért van ez. Tehát miért nem felejtünk? Miért nem felejtjük el a róma holokausztrómat, a zsidó holokausztrómat, Mohácsot, a tragédiákat? Azért, mert anélkül nem tudunk létezni közösségként. Tehát ha elfelejtjük, megtagadjuk a lényegünket. Emlékezni rendkívül nehéz. Lehet, hogy sokkal egyszerűbb lenne felejtetni, de nem lehet felejtetni. Erre tanít a kultúra, erre tanít minden társadalom, hogy muszáj a múltat részévé tennünk az életünknek. Klára előadásában két-három olyan kulcsdolog volt, ami a mai emlékezet, és

itt most nem a politikai emlékezetről beszélek, hanem általában a kulturális emlékezet működéséről. Egy Pierre Nora nevű francia történész azt mondja, hogy annyira elnyom minket már a történelem, tehát ez a „Mindent napra készen, percre, másodpercre pontosan tudni akarunk!” Ugye? A múlt embere mert felejteni, mi nem merünk felejteni. Nietzsche is erről elmélkedett, hogy muszáj felejteni, nem kivitelezhető az élet, ha nincs felejtés. Na, de akkor felvetődik a kérdés, hogy mi az, amit muszáj, hogy megőrizzünk, mi az, amit be kell emelnünk a múltba? És itt megint az a vonatkozás jön, amit az előadásom címében is próbáltam megjeleníteni, ami erősíti az identitásunkat, az azonosságunkat, a lényegét adja vissza. Ugye, mindig az adott idő mondja meg, hogy adott időszakban mi a lényeg, de nézzék meg: a misztériumokat vagy a mítoszokat a közösségek, a kultúrák tudják. Ugyanis a múlt konnektív tehát összekapcsoló kulcsa az emlékezet, de az emlékezet a múltba is viszi a közösséget és az adott kultúrát. Pierre Nora azt mondja, hogy ma már az emlékezetnek létre kellett hozni a helyeit. Erről beszélt Gulyás Klára kolleganőm, hogy a roma holokausztnál, vagy máshol, de általában is, korábban az emlékezetnek nem volt kitüntetett helye, de ma már kell. Én azt gondolom – persze nem biztos, hogy ezt jól látom –, hogy ez azért van, mert a történelem mindent elnyom, és az emlékezetnek egy önálló létezési keretet, teret kell kialakítania, amiben megtalálja a mai világhoz való azonosulásnak a kapcsolódásait.

Még két gondolatot engedjenek meg. Sokkal hosszabb az előadásom, de nem hinném, hogy ez most lényeges lenne. Az emlékezet nem magától működik. Ugye, régen hogy működött az emlékezet? A rítusok révén. Volt egy mechanizmusa, egy kulturálisan a hagyomány által átörökített mechanizmusa. Mindenki tudta, hogy mikor, melyik ünnepen mit kell csinálni. Ma már nincs így, a modern világban az emlékezetet formálják. Emlékezetformálók vannak, ez a közösség is, a Magyar Püünkösdi Egyház is rendkívül jelentős szerepet vállal a roma holokauszt

emlékezetformálásában, és éppen ezért is tartom rendkívül fontosnak kiemelni ezt a dolgot: ha nincsenek olyan szervezetek, emberek, intézmények, civil és bármilyen kezdeményezések, akkor az emlékezet nem feltétlenül... Klára előadásában az is megütötte a fületem, hogy az utóbbi két évben megduplázódott a roma holokauszt emléktáblák száma. Igen, ez azért van, mert megváltozik az emlékezés szerkezete is. Fontos a helyi áldozatokra emlékezni. Na de, a roma holokausztot, aki ismeri, az tudja, hogy főleg a Dunántúl bizonyos településein... Persze itt van Doboz, meg sok mindent tudnánk mesélni az itteni történetről is, ami a legbrutálisabb eseményeket kellene, hogy behozza a múltba. De én azt látom, és engedjék meg, hogy ezzel zárjam a gondolatmenetet, hogy az emlékezetformálók és az emlékezők, az igény az emlékezőkben az irányba mozdul el, hogy a helyi áldozatokról való megemlékezés kiemelten fontos, de a roma holokauszt, mint közös sorstragédia, az minden roma és nem roma ember számára is döntő. Abban az esetben éri el az emlékezés a célját, a méltóságát, ha nem csak a romák emlékeznek a roma holokausztra, mert így tudjuk elfogadni, így tudjuk világossá tenni, hogy a magyar identitású roma testvéreink éppúgy részei ennek a kultúrának. Tehát ez az elfogadása, a felmutatása annak, hogy közös az életünk, közös a jövőnk, ez az ő gyászukban, az ő tragédiájukban való részesedést is kell, hogy jelentse.

Köszönöm szépen.

Dr. Szilágyiné Morár Ildikó

Köszönjük szépen adjunktus asszonynak és tanár úrnak az előadást.

Kedves vendégeink, itt el kell mondanom azt, hogy mindannyian, illetve sokan tudjuk azt, hogy Mezőberényben cigány templom épül. Az építkezés megkezdődött, egyrészt pályázati támogatással, egyrészt társadalmi összefogással, de még gyűjtenünk kell, hiszen állnak a falak, de még a templom koránt sincs készen. Ehhez járultak hozzá most

előadóink azzal, hogy a tiszteletdíjukat felajánlották a templom építésére. Köszönjük szépen!

A megemlékezés keretében zenei programunk következik. Már látták misszióink zenei szolgálóit, most kérem szépen őket, jöjjenek újra. Köszöntsük őket, ők adják az ünnepi emlékezés zenei programját. Bodoczki Ernő, aki nagybőgőn játszik, Brád Zsolt zongorán, Durkó Leona gitározik és énekel, Durkó Norbert dobol, Filó Vivien és Kis István énekelnek. Fogadják őket nagy-nagy szeretettel. Előadásuk programja: Bach F-dúr prelúdium, Szól a kakas (népdal), valamint Pajor Tamás Rosenberg Dani című dala.

Misszióink zenei szolgálóit hallhatták. Köszönjük szépen!

Most pedig áldást kérő imára kérem fel Surman László missziós főigazgatót, lelkészt.

Surman László

MPE Országos Cigánymisszió
hitelti-missziós főigazgató

Tisztelt Emlékező Gyülekezet!
Kedves testvéreim, barátaim,
megkérlek benneteket, önöket
álljunk fel, hajtsuk meg a fejünket és
így imádkozzunk!

Mennyei édes Atyám, alkotó Istenünk, köszönjük neked Jézusban, hogy elhoztad azokat a napokat, ahova gonosz már nem érhet el. Uram, köszönöm neked, hogy arra is rámutatsz a te beszédedben, hogy emlékeznünk kell, hiszen a népet az Egyiptomból való kivonulás idején folyamatosan arra szólítottad fel, hogy emlékezzenek, hogy erős karral hoztad ki őket onnan a fogságból. Uram, most így emlékezünk, és olyan sok fájdalom, olyan sok keserűség és gyász is megjelenik előttünk, és olyan nehéz sokszor azt látni, hogy úgy elmenekülnénk valahova, úgy elbujdokolnánk, de ahogy Péter is mondja, Uram, a szívemben nekem is az van, hogy hová mehetnénk, hiszen élő vizeknek folyamai ömledeznek te belőled. Nekünk nálad van jó helyünk.

Uram, áldd meg Magyarországot, áldd meg ezt a népet, ezt a nemzetet. Áldd meg az emlékezők közösségét, azokat, akik érintettek, Uram, rokonilag, családirag, de azokat is, akiknek a szívükben ott van az emlékezésnek vágya. És add Uram a te drága mennyei békességedet, hogy soha többet ilyen ne forduljon elő ebben a világban. Uram, én imádkozok a békéért, legyen béke Európában, legyen béke ebben a világban, hiszen Uram, nem olyan messze tőlünk emberek ezrei halnak meg, és akárhogy nézem, mind értelmetlen halál, hiszen Uram, a te áldásodban, a te örömödben, a te szándékodban azt látom, hogy jót terveztél, életet és nem halált, nem romlást.

Uram, legyen a te neved felmagasztalva! Szeretünk téged, drága Jézus és szükségünk van rád. Szüksége van ennek az országnak rád, szüksége van Európának, a világnak rád, és Uram, a te beszédedre, a te igazságodra, ami élő és ható – azt kérem, hogy jusson el az emberek szívébe, a megemlékezők szívébe. Azok, akik döntéseket hoznak, Uram, törvényeket hoznak, motiváld az ő szívüket, hogy a te Szent Szellemed igazsága által hozzanak elő olyan dolgokat, döntéseket, ami építi Uram ezt a világot, amit te úgy szerettél, hogy az egyszülött Fiadat, Jézust adtad érte, hogy aki őbenne hisz, az ne haljon meg, hanem éljen.

Jézus nevében. Ámen.